

VSS

НАШ ЈЕЗИК

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

4:9/10

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. IV св. 9-10

БЕОГРАД 1953

ВЕШТИЦА = ШТРИГА „ЛЕПТИРИЦА“

У нашем књижевном језику реч *вештица* поред својег обичног значења има и значење лептирице, ноћног лептира који лети према светлости. Ово се значење код Вука у Рјечнику изричито не наводи; али га налазимо у речнику Ристића и Кангрге, а исто тако и код наших писаца из разних крајева: код М. Ђ. Милићевића: *вештица* „ноћни лептир“ (превод: Емило деветнаестог века од Ескироса, 1872, стр. 37); *вјештица*, то исто, код Д. Шимуновића (С Крке и са Цетине, СКЗ 221, стр. 109) и И. Горана - Ковачића (Дани гњева, Загреб 1936, 159). Такође и биолог Ј. Панчић употребљава ову реч као термин (Јестаственица, I Зоологија, Београд 1872, 261).

И из народних дијалеката, и на истоку и на западу, налазимо потврде за ово значење речи *вештица*: око Ниша (Т. Цветановић у грађи САН), у Срему (Шкарић, СЕЗБ LIV, 136); *вјештица* „ноћни лепурић“ у Горњој Далмацији (С. Симић, грађа САН), па онда *вишћица*, *вишка*, то исто, у икавским говорима у Истри (по мојим белешкама), *вешћица* код чакаваца (Неманић, *Čakavisch — kroatishe Studien II*, 36); у Врању је *вештица* „некакав велики црни лептир“ (по Т. Димитријевићу у грађи САН).

Како се од значења *вештица* „жена која... има у себи некакав ђаволски дух“ (Вук) дошло до значења ноћног лептира, није тешко рећи. Већ и код Вука налазимо објашњење у нашем фолклору. „Вјештица се зове жена, вели Вук, која (по приповијеткама народним) има у себи некакав ђаволски дух, који у сну из ње изиђе и створи се у лептира, у кокош или ћурку, па лети по кућама и једе људе...“ И даље: „Када виде у вече какога лептира гдје лети по кући, понављаше мисле да је вјештица, па ако се може ухвате га, те

га мало напале на свијећи или ватри...“. Исто то схватање нам потврђује и Л. Зоре из Дубровника: У народу се прича, да се вјештице преобрате у љепирице, каже он у својој књизи „О рибању у дубровачкој околини“ (Загреб 1869, 25).

Ван нашег језика налазимо добро потврђено ово значење на првом месту код Словенаца. Код њих *veščā, veščka, veščec* такође има ово исто значење „лептирица“, па и уопште „лептир“ (Плестершник), баш као што и у Врању *вештица* сада значи неку дневну врсту лептира. Отуд је разумљиво и што се у пољском језику *wieszczycza* употребљава у значењу инсеката мрежжокрилаца и још неких других (неигониа; по варшавском речнику). Али иако ово слагање нашег језика са словеначким и, нарочито, са пољским указује на старину овог значења, ипак као да оно није данас више тако развијено у словенским језицима ван јужнословенских, бар према ономе што сам ја могао утврдити.

Например у чешком језику — у дијалектима — *veščice* значи птицу кукавицу (Ott. slovn.), а у руским народним говорима *вещица, вещунья* — врану и свраку и уопште „злослутну птицу“, *вещун* гаврана (Даль). То је, дабоме, сродно са оним што значи та реч код нас и код Словенаца: увек је у питању летећа животиња; али је ипак ван Балкана развитак значења отишао углавном у другом правцу, иако пољско *wieszczycza* показује да је и на западу (и северу) свакако бар у прошлости било развијено значење „лептирица“. Уосталом се и код наше речи *вештица*, поред значења „лептирица“, може наћи и значење „ноћна птица“ (исп. Ристића-Кангрју).

Али у Истри сам забележио у народним дијалектима и реч *штрига, штригица* у значењу „лептирица“, а такође и *штрига* у значењу једне дневне врсте црног и белог лептира. То је талијанска позајмица *strega, strige*, која такође поред значења „жена вештица“ означава и птицу кукавицу и томе слично. И Ј. Рибарић из Ћићарије у Истри бележи *штрига* „црни лептир“ (СДЗБ IX, 167).

Талијанска реч *strega, strige* је, са своје стране, латинскога порекла: лат. *striga* „вештица“ (Мајер — Липке, REW), а ово се даље своди на грчко στρίγ-; στρίγξ је код Грка зна-

чило ноћне птице, а στρίγα жену вештицу (Густав Мајер, Neugriech. Stud. III, 64). Од латинског *striga* је начињено **strigula*, па је та реч поново ушла у грчки језик у оба значења: исп. новогрчко στρίγλα „жена вештица“ али и старогрчко στρίγλος „ноћна птица“ поред „мађионичар“ (Мајер, I. с.).

Као што видимо, дакле, развитак вештица → лептирица и сл. јавља се и изван нашег језика: код Грка — и заснива се очигледно на истим народским схватањима — а преко Грка и код романских народа.

Могло би се, према томе, поставити ипак питање: је ли заиста „лептирица“ старо словенско значење ове речи или смо га развили на Балкану под утицајем Грка и Романа. Овом другом тумачењу би ишла у прилог чињеница коју смо већ поменули: да се у Истри, например, романска позајмица *штрига* употребљава у значењу лептирице.

Па ипак такав туђи утицај није вероватан. И то због тога што је романско *striga* врло -раширено и у јужнословенским језицима, па и у другим словенским језицима, а ипак нигде у њима — осим у Истри — нема овога значења. Имамо тако у Далмацији: „*вишћице* олити *штринге* су удане жене, што су своју душу обећале сотони“ (Зборн. за нар. живот и обичаје... XXIII, Загреб, 190). Па онда у Црној Гори *штрига* „вештица“ у Кучима (С. Дучић, СЕЗБ XLVIII, 293), *штригна*, *штригна* „пакосна; неморална жена“ у Црмници (Б. Милетић, СДЗБ IX, 267, 357). На Косову Гл. Елезовић бележи *штригуља* „аугментатив од *штрига*“, а *штрига* му значи „онај који је невешто ошишан“; али да је ово уствари иста реч о којој говоримо, види се из Елезовићевог примера „штригуљо стара“ (Речн. кос. мет. дијал. II, 487), где се *штригуља* не може одвојити од албанског *shtrigë* „бабетина“, „вештица“, *shtrig*, *shtrik* „вештац“ и сл. (Г. Мајер, Alb. etym. Wb., 418), а то се опет своди на романску реч (истина, примљену преко нас). Овамо затим долази и пољско *strzygón* „вампир“ од румунског *strigoilă* „вампир“ (С. Венткјевич, Rocznik slawistyczny VII, 130), које је изведено од *strigă* (потврда у REW). Као што се, дакле, види, ова је реч продрла са разних страна из романских језика Слове-

нима; али свуда само у значењу жене вештице или томе слично. Једино сасвим близу талијанске територије, у Истри, реч *штрига* значи и лептирицу, као и талијанско *strega*, *strige*.

Због свега тога није вероватно ни да у нашем *вештица* „лептирица“ имамо неки страни утицај; напротив, у питању је — упркос доста мршавим потврдама из ванбалканских словенских језика — стари словенски развитак значења наше речи. А што исти развитак смисла налазимо и код Грка и Романа, то је последица истих схватања у народном фолклору.

На крају ћу додати из једног чакавског места у западној Истри (Каштелир) облик *лишка* „неки лептир“ (по мојим белешкама). То је уствари реч *вишка*, са *в-* измењеним у *л-* под утицајем речи *лейшир*, *лејир*, *лејур* и сл.

Д-р Иван Појовић